

korespondence in podobno. Njihova vsebina je podana, kot je običajno, sicer čisto na kratko, vendar zagretega zgodovinarja kar vabi k podrobnejemu branju originala. Vsako listino ali sklop spisov seveda spremlja datum oziroma časovni obseg nastanka, smiselno pa tudi podatek, ali je napisana na pergamentu in ali je opremljena s pečatom ali pečati. Na koncu vsakega fascikla je podatek o jeziku oziroma jezikih spisov v njem; vsakokrat je točno navedeno, kateri od njih je napisan v slovenščini.

Jasno je torej, da gradivo, ki je nastalo in še nastaja pri tej častitljivi ustanovi, pomembno pripomore pri rekonstruiranju preteklosti na območju nekdanj močno razdrobljene, danes pa zaokrožene ljubljanske (nad)škofije, a tudi širše. Nekateri člani ljubljanskega stolnega kapitlja so se še posebej zapisali v zgodovino Slovenije in Evrope: Jurij Slatkonja, Primož Trubar, Janez Ludvik Schönleben, Janez Krstnik Prešern, Janez Anton Dolničar, pa tudi Evgen Lampe, Josip Gruden, Andrej Kalan, Jakob Šolar ter škofa Anton Vovk in Jožef Pogačnik.

Posebej se bralec razveseli fotografij imenitnega kapiteljskega pečata iz leta 1494, insignije kanonika, hiše kanonikata na Ciril-Methodovem trgu, nekaterih pomembnih listin o delovanju kapitlja, ter seveda zbora duhovnikov, članov sedanjega kapitlja, ki so omogočili ureditev arhiva in izid tega priročnika.

Maja Žvanut

Primož Kuret: Ljubljanska filharmonična družba : 1794–1919 : kronika ljubljanskega glasbenega življenja v stoletju meščanov in revolucij. Ljubljana : Nova revija, 2006, 794 strani.

Dr. Primož Kuret, zaslužni profesor Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani, je v knjižni zbirki Nove revije Korenine izdal svoje najnovejše delo o ljubljanski filharmonični družbi. Zajetna knjiga je pravzaprav sestavljena iz dveh delov. V prvem delu je monografsko obdelana zgodovina Filharmonične družbe in okolja, v katerem je delovala, nato pa je na tristotih straneh dodan še seznam rekonstruiranih programov koncertov Filharmonične družbe v letih 1811 do 1862 in sporedov koncertov za obdobje 1862 do 1919, ko je bila v spremenjenih političnih okoliščinah družba prisiljena utihniti.

Monografski del knjige je razdeljen na štiri poglavja. Prvi obsega obdobje od ustanovitve leta

1794 do prihoda Antona Nedvėda na vodilno mesto v Filharmonični družbi. Že v tem času se srečujemo s sezonami manjših ali večjih uspehov. Med prve lahko uvrstimo leta Ilirskih provinc, ko je blagajnik družbe zagrenjeno ugotovil: "Francoska vlada, popoln zastoj družbinega dela", med druge pa kongresno leto 1821, ko je bila družba med prvimi poklicana, da poskrbi za kulturno sprostitev kronanih glav in njihovega spremstva v Ljubljani. V drugem poglavju avtor obravnava Nedvėdovo dobo (1856–1883), ko se je program od dobre stare klasike bolj pogumno širil k novim obzorjem, pa tudi na slovanska dela češki mož na čelu ljubljanske Filharmonične družbe ni pozabljal. V tem času je prve korake naredila slovenska Glasbena matica, ki so jo ustanavljali tudi številni glasbeniki iz Filharmonične družbe, tako da napetosti med njima tedaj še ni bilo.

Te so dozorevale v dobi, opisani v tretjem poglavju Kuretove knjige in naslovljenem kot Zöhrrerjeva doba (1883–1912). Filharmonična družba je bila v tem času že častitljiva in ugledna družba, ki si je z zgraditvijo Tonhalle (današnje Slovenske filharmonije) precej izboljšala pogoje za delo. Avtor je gradnji in otvoritvi novega ljubljanskega kulturnega hrama upravičeno posvetil posebno pozornost – koliko tovrstnih stavb je Ljubljana dobila v stoletju po razpadu rajne Avstrije? V Tonhalle so gostovali nekateri najbolj ugledni sodobni glasbeniki, npr. Berlinska filharmonija in Richard Strauss, program pa je sledil okusu publike in sodobnim zahtevam. Na dejavnost družbe je v vse večji meri vplivalo stopnjevanje nacionalne napetosti med Slovenci in Nemci v mestu, deželci in državi, kar je bilo vidno tudi pri "polarizaciji" sporeda, ki pa le ni bila tako ostra kot pri drugih zvrsteh umetnosti, saj se notni zapisi skladateljev različnih narodov pač ne ločujejo med sabo (tako kot npr. napisane ali izgovorjene besede) in je nacionalni predznak stal ali pa bil pripisan ustvarjalcu glasbenega dela. Huga Wolfa so npr. šteli za "nemškega skladatelja" in so njegova dela uvrščali v program Filharmonične družbe, medtem ko ga Glasbena matica ni imela na sporedu. Odnosom med ljubljanskima glasbenima društroma je avtor odmeril veliko prostora, kar je razumljivo, saj sta ob koncu stoletja meščanov družno oblikovali podoba glasbenega in družabnega življenja kranjske prestolnice.

V zadnjem, najkrajšem poglavju je Primož Kuret orisal zadnje sezone pred prvo svetovno vojno, delo v vojnih razmerah in konec delovanja Filharmonične družbe. Ta je bila postavljena pod državni nadzor, nadzornik pa je postal skladatelj Anton Lajovic, ki je družbo pretvoril v privesek Glasbene matice. Način, kako so si Slovenci v prvih letih Kraljevine SHS prilastili nekdanje nemške kulturne ustanove, se ni dosti razlikoval. Nem-

ci so tedaj in kasneje opozarjali na pravno spornost postopkov, pri tem pa pozabljali, da pri naraščanju nacionalne nestrpnosti v prejšnjih letih nikakor niso imeli čistih rok. Vsekakor pa način izrinjanja častitljivih kulturnih ustanov in odnos do nemške kulture Slovincem ni bil v čast, saj se je težko strinjati s takšnimi ocenami, kot jih je Lajovic izrekel v zanosu zmagoslavja slovenstva nad nemštvom na naših tleh, da sta "Beethovnova in Bachova glasba za Slovence strup".

Nacionalnim preprirom je nasploh posvečene precej pozornosti, pri tem pa avtor eno ob drugo postavlja videnje Slovencev in Nemcev. Da nikakor ni šlo za dva povsem nasprotujoča si in monolitna bloka, je deloma vidno že iz dejstva, da so pri vseh glasbenih dejavnostih pomembno vlogo igrali Čehi. Ob likvidaciji Filharmonične družbe so se tudi nekateri njeni vodilni soočili z dejstvom, "da družba sama deli isto usodo z Glasbeno matico, ki jo je bila pred časom razpustila avstrijska vlada", po drugi strani pa so umirjeni sogovorniki z obeh bregov del krivde iskali tudi na lastni strani, saj je bil npr. Zöhrer zadržan do sodelovanja s pevci nemškega telovadnega društva (turnerji), češ da pri njih prevladuje "vsenemška struja", pri kateri on ne misli sodelovati.

Monografija Primoža Kureta je odličen pregled dela ene najbolj uglednih kulturnih ustanov iz Ljubljane, o kateri smo sicer že lahko nekaj prebrali ali slišali, vendar doslej nikoli tako detajlno, sistematično in obširno kot v pričujočem delu. Knjiga je obsežna, temeljita in nabita s podatki, ki omogočajo širši vpogled ne le v delovanje Filharmonične družbe ali morda glasbene ponudbe v Ljubljani, pač pa tudi v širše kulturno in družabno dogajanje "v stoletju meščanov". Prebiranje dela nam omogoča sprehod od amaterskih začetkov društva, ko je delovanje temeljilo na nekaj entuziastih, do široko zastavljenega poklicnega dela, ko so nekateri gostje zahtevali že tako visoke honorarje, ki si jih sicer ugledno glasbeno društvo ni moglo privoščiti. Sledimo lahko sprehodu po zgodovini glasbene kritike na naših tleh od njenih prvih korakov, ko je bila ocena bolj ali manj še vedno spoštljivo naklonjena kakršnikoli prireditvi in ki ne pove dosti o (ne)kvaliteti prireditve, pa do resne in stroge kritike, ki se ne ustavi niti pred (že tedaj ali malce kasneje) v glasbenem svetu zvencimi in priznanimi imeni.

Prav tako se v sprehodu skozi delo srečujemo z vlogo in vstopanjem nežnejšega spola v svet umetnosti. V začetku 19. stoletja se srečamo s posameznimi redkimi amaterkami in celo kakšno poklicno glasbenico, kot je bila npr. Zofija Heuschober Linhart, hči Antona Tomaža Linharta, ob koncu stoletja pa je v Ljubljani že nastopal tudi Prvi avstrijski damski kvartet, v katerem so bile tri članice nečakinje znanih slovenskih skladateljev

Benamina in Gustava Ipavca; do vodilnih mest v kulturnih ustanovah ženske tedaj seveda še niso prišle in do teh sprememb je bilo preigranih še veliko not. Sprehod skozi delo nas vodi tudi do spoznanja, kako se je bistril in kalil okus meščanov. Številni so v začetku 19. stoletja s prisotnostjo na koncertu dokazovali svojo pomembnost, v začetku 20. stoletja pa je kritik zadovoljno ugotavljal, da obiskovalci že ne prihajajo več zato, da "bi se gledali in bili videni, ampak predvsem zaradi poslušanja samega".

Kuretovo delo nas natančno vodi skozi čas uspehov in neuspehov, bolje ali slabše zasnovanih in obiskanih sezon, pa tudi skozi nekatere stalnice v delovanju Filharmonične družbe. Ubadanje s težavami, kako zapolniti praznino pri pihalih ali trobilih (medtem ko z godali ni bilo večjih težav), je bilo precej redno na dnevnem redu pogovorov v vodstvu družbe, prav tako kot vprašanje, v kolikšni meri se pri zapolnjevanju praznine naslanjati na vojaško godbo. Nesporna stalnica dela je tudi opozarjanje na dejstvo, da je bilo ljubljansko glasbeno društvo med najstarejšimi in najbolj znanimi v tem delu Evrope, kar nam slikovito ponazarjajo tudi ocene od zunaj, npr. telegram vsem navdušencem nad klasično glasbo dobro znane Družbe prijateljev glasbe iz Dunaja ob 25-letnici Nedvidovega dela: "Umetniškemu ravnatelju najstarejšega glasbenega društva v Avstriji s čestitkami ob jubileju." Ob samopašni zagledanosti samih vase, ki je vse prepogosto prisotna pri marsikateri slovenski kulturni ustvarjalnosti, so laskave ocene od zunaj dosti bolj merodajen kriterij presojanja ugleda in uspehov. Zato so še posebej dobrodošla tista poglavja, v katerih je Kuret pozornost namenil ocenam izven domačih logov in tudi s tem potrdil, da ocene o pomembnosti Filharmonične družbe v Ljubljani v glasbenem svetu stoletja meščanov niso zgolj produkt domačega pretiravanja.

Avtor poskuša delovanje družbe prikazati v širšem družbenem okolju, kar nam sugerira že s podnaslovom dela. Včasih je oris političnega, kulturnega ali družbenega trenutka obsežnejši, drugod nekoliko skromnejši. Vsekakor je npr. ob omembi izvedbe loterije leta 1873, s katero naj bi zbrali denar za rešitev prostorskih težav, dobrodošlo, da je avtor bralce spomnil oziroma opozoril na gospodarsko krizo v Avstriji, zaradi česar rezultati zbiranja denarja niso prinesli trenutnega uspeha; so ga pa prinesli na daljši rok, saj je bila to ena od osnov, s katerimi je Filharmonična družba kupila pogorišče deželnega gledališča in na njem zgradila novo poslopje filharmonije. Pri orisih sprejemanja in spreminjanja statutov ne bi bil odveč kakšen podatek več o tedaj veljavni društveni zakonodaji, saj je tudi ta diktirala način organiziranja in delovanja tovrstnih kulturnih ustanov. Vsekakor delo odpira možnost široke palete pri-

merjav z delovanjem sorodnih in sočasnih kulturnih ustanov na naših tleh in v naši bližnji okolici.

Bolj zahtevnega bralca nekoliko zmotijo nekatere nedoslednosti v knjigi. Pri daljših citatih je slovensko besedilo običajno v tekstu, nemški original pa v opombi. Predvsem v uvodnem delu knjige najdemo tudi mesta, kjer je slovenski prevod verjetno pomotoma izostal in lahko naletimo le na tujejezično besedilo. To npr. velja za pismo Ludwiga van Beethovna družbi iz leta 1819, ki je navedeno le v nemščini, ali pa za diplomu Niccolòju Paganiniju iz leta 1824, s katero je bil sprejet v častno članstvo družbe, ki je v knjigi navedena le v italijanščini. Tudi spisek virov in literature bi moral biti bolj popoln, saj ni smiselno, da je omejen zgolj na nekaj temeljne literature. Nekaterih virov, iz katerih je avtor črpal bogato gradivo in ki so najbolj pogosto citirani v opombah, v spisku virov in literature ne najdemo; to velja za vse arhivsko gradivo in za ljubljansko časopisje, začenši z Laibacher Zeitung. Tudi seznam častnih članov Filharmonične družbe (v prilogi) ne omenja vseh imen, za katere je v besedilu navedeno, da so bili sprejeti v častno članstvo, temveč se omejuje zgolj na imena glasbenikov. Že pri prebiranju dosedanjih del o Filharmonični družbi smo kot častne člane družbe spoznali nekatere od teh, npr. Beethoven, Haydna, Paganinija, Brahmsa in neutrudne sodelavce družbe, v Kuretovi knjigi pa lahko izvemo, da so častni člani družbe postali tudi nekateri politiki, med njimi denimo Klemens Metternich in Alexander Bach.

Monografija o Filharmonični družbi predstavlja eno najpopolnejših del o posamezni kulturni ustanovi na naših tleh v preteklosti. Upošteva jo njeno vlogo in ugled v širšem avstrijskem in srednjeevropskem prostoru se lahko zamislimo, da bi bila velika škoda, če bi njena temeljna spoznanja ostala dosegljiva zgolj slovenščine večšim bralcem. Med iskanjem sledi naše kulturne preteklosti bomo redko naleteli na delo o ustanovi na slovenskih tleh, v kateri bi bila najpogosteje omenjena večina kulturno razgledanega sveta zelo znana imena; v Kuretovem delu so to npr. Ludwig van Beethoven, Johannes Brahms, Wolfgang Amadeus Mozart, Franz Schubert, Frédéric Chopin, Peter Iljič Čajkovski ali Felix Mendelssohn. Kdor je doslej morda sumil, da gre pri visokoletečih ocenah o Filharmonični družbi, kranjskem kulturnem ambasadorju iz stoletja meščanov, za preveč napihnjena in na domačem zelniku zrasla pretiravanja, bo moral po izdaji Kuretovega dela pošteno premisliti o svojih sodbah.

Aleš Gabrič

Hedvika Zdovc: Sejmi na Celjskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja. Celje : Zgodovinski arhiv Celje, 2006, 220 strani.

Zgodovinski arhiv Celje je izdal novo publikacijo, tokrat predelano in nekoliko dopolnjeno magistrsko nalogo, ki jo je Hedvika Zdovc zagovarjala decembra 2005 na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete. Ker je avtorica zaposlena v celjskem arhivu, je za pričujočo študijo uporabila kar gradivo, ki ji je bilo najbolj pri roki, in se pri svoji nalogi omejila na prostor južnega dela slovenske Štajerske. Raziskovala je sejme, sejemsko dejavnost in vse vzporedne dejavnosti, ki so se razvile ob prirejanju ali za prirejanje sejmov.

Kot je zapisala, sejme poleg konferenčnih in kongresnih dejavnosti še dandanes uvrščamo med najpomembnejše storitvene dejavnosti v razvitih tržnih ekonomijah, saj pospešujejo prosto gibanje ljudi, blaga, kapitala in storitev. Sejemsko dejavnost ne koristi samo razstavljalcem in obiskovalcem, temveč tudi zaledju sejemskega mesta (drugim uslužnim dejavnostim, kot sta npr. gostinstvo in hotelirstvo).

V svoji raziskavi je avtorica zajela dolgo časovno obdobje, in sicer od konca 18. stoletja pa vse do začetka druge svetovne vojne oz. do razpada Kraljevine Jugoslavije, ki je tako ali drugače spreminil utečen način življenja na vseh področjih bivanja.

Sejmi pa so imeli pomembno vlogo pri trgovanju že v preteklosti. Razna praznovanja, kjer se je zbralo večje število ljudi, so že od nekdaj pritegovala zanimanje trgovcev. Ljudi so oskrbovali s hrano in pijačo, kramarji pa so prodajali različne spominke. Poleg gospodarskega pomena so bili sejmi tudi velik družabni dogodek, saj so nanje prihajali prodajalci in kupci od blizu in daleč in tako omogočali srečevanje ljudi, pogovore in izmenjavo nazorov. Množica, ki se je zbirala na sejmih, je posamezniku dajala občutek samozaupanja in družbene moči. Dogajanje so običajno dodatno popestrili akrobati, žonglerji, požiralci ognja, kasneje celo sodniki, ki so javno reševali spore. Nekoliko modificirani sejemski rituali so ostali živi ves srednji vek in ponekod so se nekatere navade obdržale celo do danes.

Želja po novih manufakturnih izdelkih je kmečko prebivalstvo pravzaprav prisilila, da se je začelo aktivneje vključevati v trženje. Avtorica se je med drugim osredotočila tudi na nastanek trgovanja in miselni preskok od kmečke samozadostne pridelave do ponujanja presežkov pridelave na tržišču, saj je bilo do 18. stoletja množičnega povpraševanja po prodajnih artiklih zelo malo. Tako merkantilisti kot fiziokrati tistega časa so skupaj